

підвищення кваліфікації; підтримка ініціатив працівників тощо.

Соціально-педагогічна профілактика психоемоційного виснаження в умовах війни є складовою національної безпеки, адже мова йде про психічне здоров'я нації. Така робота повинна бути системною, інтегрованою та базуватися на міждисциплінарній співпраці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карамушка Л. М. Психологічне благополуччя персоналу організації: теоретико-методологічний аспект. К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2010. 240 с.

2. Павлик Н. М. Психоемоційне виснаження працівників соціальної сфери: причини та шляхи профілактики. *Соціальна робота та освіта*. 2019. №2(5). С. 94–101.

3. Пов'якель Н. І. Психологічна безпека персоналу організацій. К. : Основа, 2013. 192 с.

4. Ратинська О. Соціально-педагогічна профілактика емоційних перевантажень у підлітків. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 4(106). С. 78–83.

5. Цимбалюк М., Жигайло Н. Формування стресостійкості студентів в умовах війни для правового та євроінтеграційного процесів. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Спецвипуск. С. 128–136.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСІБ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Степанова Дарина

*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький)*

Мотивація є одним із ключових факторів успішного навчання. Вона спонукає здобувачів освіти до активної пізнавальної діяльності, сприяє досягненню високих результатів. Проблема гендерних відмінностей у мотивації до навчальної діяльності є актуальною, оскільки дозволяє краще зрозуміти особливості освітнього процесу у хлопців та дівчат, а також знайти шляхи оптимізації навчання з урахуванням гендерних особливостей.

В умовах сучасного суспільства, де гендерні стереотипи продовжують впливати на вибір професії, рівень академічної мотивації та ставлення до навчання, важливо вивчати, як ці фактори позначаються на освітньому процесі.

Старший шкільний вік є таким періодом, коли активно відбувається самовизначення в майбутній професійній діяльності, формуються особисті цінності та пріоритети. Різні дослідження свідчать про відмінності в навчальній мотивації юнаків і дівчат, зокрема в їхній орієнтації на досягнення успіху, ставленні до труднощів і виборі предметів для подальшого поглибленого вивчення.

Вивчення цих аспектів дозволить розробити більш ефективні педагогічні стратегії, які враховуватимуть гендерні особливості учнів, сприятимуть підвищенню їхньої навчальної мотивації та допоможуть подолати стереотипні уявлення про «чоловічі» та «жіночі» освітні траєкторії. Це, у свою чергу, сприятиме формуванню гармонійного освітнього середовища, в якому кожен учень зможе реалізувати свій потенціал.

Аналіз досліджень і публікацій. Досліджуючи надбання психологічної науки з проблеми мотивації, з'ясовано, що С. Занюк розглядав зміст поняття мотивації як «сукупність спонукаючих факторів, що викликають активність особистості та є визначальними щодо напрямів її діяльності» [3, с. 7]. Р. Немов визначав мотивацію як сукупність причин психологічного характеру, що пояснюють спрямованість та активність людини, а також її поведінку [5, с. 462]. Л. Овсянецька зауважувала, що мотивація є рушійною силою всієї людської поведінки, яка займає головне місце у будові людської суті [6, с. 23].

У психології існує кілька теорій мотивації. Серед найбільш відомих можна виділити теорію ієрархії потреб А. Маслоу, відповідно до якої, потреби людини поділяються на фізіологічні, потреби в безпеці, любові та приналежності, повазі та самоактуалізації. Задоволення потреб нижчого рівня є умовою переходу до задоволення потреб вищого рівня [4]

Заслуговує на увагу також теорія очікувань В. Врума. Ця теорія схиляється до того, що мотивація людини залежить від її очікувань щодо результатів діяльності, віри у свої сили та цінності винагороди [1].

Теорія самодетермінації Е. Десі та Р. Райана розглядає мотивацію як неперервний процес руху від зовнішньої до

внутрішньої. Внутрішня мотивація пов'язана із задоволенням від самої діяльності, тоді як зовнішня мотивація зумовлена зовнішніми факторами, такими як винагорода або покарання [2]. Ця теорія може бути застосована до вивчення гендерних відмінностей у мотивації, оскільки хлопці та дівчата можуть відрізнятися за типами мотивації, які для них є найбільш значущими.

Відомі психологи різних часів цікавилися проблемою мотивації навчальної діяльності, зокрема і серед осіб старшого шкільного віку. Так, американська психологиня Е. Маккобі у своїй роботі «The Psychology of Sex Differences» (1974) узагальнила результати численних досліджень гендерних відмінностей у різних сферах, включаючи мотивацію. Вона дійшла висновку, що існують певні відмінності в мотиваційній сфері хлопців та дівчат, які проявляються, зокрема, в орієнтації на досягнення успіху та у виборі навчальних предметів. Маккобі – найбільш визнана серед науковців-психологів за внесок у сфері гендерних досліджень і психології розвитку. Сучасна американська психологиня К. Гілліган у своїй книзі «In a Different Voice» (1982) критикувала традиційні психологічні теорії за їхню упередженість щодо чоловічої психології. Вона стверджувала, що дівчата мають іншу мотиваційну структуру, яка базується на цінностях співпраці, підтримки та встановлення близьких стосунків. Американські психологи Д. Бем і С. Бем розробили теорію гендерних схем, яка пояснює, як діти засвоюють гендерні стереотипи та використовують їх для інтерпретації та організації інформації. Ця теорія також стосується мотиваційної сфери, оскільки гендерні схеми можуть впливати на вибір навчальних цілей та інтересів. Канадський психолог українського походження А. Бандура стверджував, що діти вчаться поведінки, спостерігаючи за іншими, зокрема за дорослими та однолітками. Ця теорія також пояснює, як формуються гендерні відмінності в мотивації, оскільки діти можуть наслідувати моделі поведінки, які вважаються типовими для їхньої статі. Це лише деякі з відомих психологів, які досліджували гендерні відмінності у мотивації. Існує багато інших досліджень, які продовжують вивчати цю тему та розширювати наші знання про особливості мотиваційної сфери хлопців та дівчат.

Отже, мотивація є ключовим фактором успішного навчання, а її гендерні відмінності впливають на освітній процес хлопців і дівчат. Дослідження різних теорій мотивації (Маслоу, Врума, Десі та Райана) показують, що мотивація може бути як внутрішньою, так і зовнішньою, а її особливості залежать від очікувань, потреб і соціального впливу. Наукові роботи Е. Маккобі, К. Гілліган, Д. Бема, С. Бем та А. Бандури доводять, що гендерні стереотипи та соціальні моделі поведінки формують різні навчальні інтереси та орієнтацію на досягнення. Розуміння цих відмінностей допоможе вдосконалити освітні методики та створити ефективні умови для розвитку всіх учнів.

Тому гендерні відмінності у мотивації до навчання є складним та багатограним явищем, яке вимагає подальшого дослідження з використанням різноманітних теоретичних підходів та емпіричних методів, оскільки наявні дослідження свідчать про існування суттєвих відмінностей у мотиваційній сфері хлопців та дівчат, що проявляються в орієнтації на досягнення успіху, виборі навчальних предметів, цінностях та моделях поведінки.

Визначити гендерні особливості мотивації до навчальної діяльності здобувачів освіти старшого шкільного віку.

Старший шкільний вік (15-18 років) є ключовим періодом у формуванні мотивації до навчання, оскільки в цей час відбуваються значні психологічні, когнітивні та соціальні зміни. Учні активно формують власну систему цінностей, професійні орієнтири та навички самостійного навчання. Саме в цьому віці мотивація стає більш усвідомленою: внутрішня мотивація (інтерес до предмета, прагнення до саморозвитку) починає конкурувати із зовнішньою (оцінки, очікування батьків, соціальний статус). Важливу роль відіграють гендерні особливості, соціальне середовище та педагогічний вплив. Якщо мотиваційна сфера розвивається гармонійно, це сприяє подальшому академічному та професійному успіху, тоді як відсутність мотивації може призвести до зниження навчальної активності та втрати інтересу до освіти.

Сучасні дослідження мотиваційної сфери хлопців та дівчат розширюють та уточнюють уявлення про гендерні відмінності в цій області. Аналізуючи їх, можна виділити кілька основних тез:

1. *Гендерні стереотипи та їх вплив на мотивацію.* Як показують дослідження, гендерні стереотипи, які існують у суспільстві, можуть впливати на мотивацію хлопців та дівчат у різних сферах діяльності, включаючи навчання. Наприклад, стереотип про те, що математика є «чоловічим» предметом, може призводити до того, що дівчата менш цікавляться цим предметом та мають нижчу мотивацію до його вивчення.

2. *Вплив соціокультурних факторів.* Дослідження особливостей виховання, культурних традицій, впливу засобів масової інформації та соціальних мереж на формування мотиваційної сфери, показують, що всі перелічені фактори мають вплив на мотивацію осіб старшого шкільного віку, зокрема, і до навчальної діяльності.

3. *Мотивація досягнення та її гендерні особливості.* У хлопців та дівчат можуть відрізнятися стратегії досягнення успіху. Хлопці часто більш орієнтовані на змагання та досягнення особистого успіху, тоді як дівчата можуть більше цінувати співпрацю та підтримку.

4. *Внутрішня та зовнішня мотивація також має гендерні відмінності.* Встановлено, що у дівчат може бути більш розвинена внутрішня мотивація, пов'язана із задоволенням від самої діяльності, тоді як у хлопців може переважати зовнішня мотивація, зумовлена зовнішніми факторами, такими як оцінки або похвала.

5. *Мотивація до вивчення різних предметів у хлопців та дівчат може відрізнятися залежно від навчального предмета.* Хлопці часто проявляють більший інтерес до точних наук та технічних дисциплін, тоді як дівчата можуть більше цікавитися гуманітарними науками та іноземними мовами. Однак, у сучасному світі ця гіпотеза не завжди підтверджується, оскільки, гендерна рівність набуває все більшого значення.

6. *Індивідуальні відмінності учнів проєктуються і на мотиваційну сферу старшокласників.* Мотиваційна сфера кожної особи старшого шкільного віку є унікальною та залежить від багатьох факторів, включаючи індивідуальні особливості, досвід та інтереси.

Отже, гендерні відмінності у мотивації до навчальної діяльності є важливим фактором, який необхідно враховувати у освітньому процесі. Розуміння особливостей мотиваційної

сфери хлопців та дівчат дозволяє створювати більш ефективні умови для навчання, сприяє розвитку пізнавальної активності та досягненню високих результатів. Важливо пам'ятати, що кожен учень є унікальним, і мотиваційні потреби можуть відрізнятися навіть у межах однієї статі. Тому важливо застосовувати індивідуальний підхід та враховувати особистісні особливості кожного учня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Врум В. Праця та мотивація, 1964.
2. Десі Е., Райан Р. Самодетермінація: когнітивний та соціальний аспекти мотивації, 2000.
3. Занюк С. С. Психологія мотивації. Київ : Ника-Центр, 2002. 352 с.
4. Маслоу А. Мотивація та особистість, 1954.
5. Овсянецька Л. П. Мотиваційна основа творчості. *Філософія, соціологія, психологія* : зб. наук. праць. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2007. Вип. 12. Ч. 2. С. 23–30.

ПЕДАГОГІЧНА ІМПРОВІЗАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Хоменко Алла

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
allakhomenko@gmail.com*

Кардинальні зміни в освітньому просторі України характеризуються переходом від традиційної знаннецентричної парадигми до інноваційної, особистісно зорієнтованої моделі вищої освіти. В умовах інформаційного суспільства педагогічна творчість стає не просто бажаною якістю викладача, а професійною необхідністю, яка забезпечує формування конкурентоспроможних фахівців, здатних творчо мислити та інноваційно діяти.

Дослідження педагогічної імпровізації як компонента творчої діяльності викладача набуває особливої актуальності в контексті трансформації його професійної ролі в умовах відкритого інформаційного простору, де викладач втрачає статус єдиного джерела знань і виконує функції фасилітатора, наставника та коуча. Трансформація освітньої комунікації, перехід до діалогічних, партнерських відносин між